No. 413. | 1848.

DE TIJD.

NOORD-HOLLANDSCHE COURANT.

Dieu et mon droit.

Deze Courant verschijnt te Amsterdam, Dagelijks, behalve des Zondags. Het abonnement voor 3 maanden is f 4,50; voor de buitensteden f 5,50; franco door het geheele Rijk. Brieven, Gelden, enz. franco te adresseren aan het Bureau dezer Courant.

VRIJDAG, 25 AUGUSTUS.

AGENTEN:
Te 's Hage, Gebr. J. & H. v. Langenhuysen.
Te Rotterdam, J. A. van Belle.

Advertentien van *Zes* regels en daar beneden worden tegen f 1,00 geplaatst; meer dan *Zes* regels tegen 15 cents per regel. — Voor alle advertentien wordt bovendien 35 cents zegelregt betaald. Voor groote letters betaalt men naar de plaatsruimte meer.

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL.

Zitting van 23 Augustus.

GRONDWETS-HERZIENING.

(Voortzetting der Beraadslagingen.)

In de zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van heden is ingekomen een adres van *Ardesch*, *Thieme*, c. s., te Batavia, die hunne bezwaren in het midden brengen tegen het Regeringsstelsel in Neêrl. Indië. — Verzending naar de commissie voor de verzoekschriften.

Aan de orde van den dag zijn de beraadslagingen over de ontwerpen van wet tot herziening der Grondwet, en wel bepaaldelijk over Hoofdstuk VI, *van de Godsdienst*.

De heer *van Naamen* zegt tot die leden te behooren, waarvan in het voorloopig verslag gezegd is, dat zij met leedwezen art. 8 in dit hoofdstuk hebben zien opgenomen. Hij voegt zich bij hen, die reeds bij de algemeene beschouwingen te kennen hebben gegeven, dat zij alleen uit dien hoofde het ontwerp zullen weigeren. Hij deelt de zienswijze van den gewezen minister, den graaf *Schimmelpenninck*, in zijn rapport aan den Koning uitgedrukt. Ook hij bejammert dat de staatscommissie, ofschoon erkennende dat de Grondwet alleen algemeene regelen moet stellen, dit punt niet aan de gewone wetgeving heeft overgelaten, en door de bepaling van art. 8 de vernietiging heeft voorgesteld van het regt van *placet*, en dit in de tegenwoordige oogenblikken, die zwanger gaan van menige kerkelijke verdeeldheid. Vele punten zullen, als een gevolg der Grondwets-herziening, door de wet worden geregeld. Wanneer dus mogt blijken, dat er noodzakelijkheid bestond hier andere grondslagen aan te nemen, omdat een der kerkgenootschappen reden meende te hebben zich te beklagen, dan zou niets natuurlijker zijn, dan de zaak voor het vervolg door de wet te regelen, en aan eene nieuwe vertegenwoordiging te onderwerpen. Aan deze Kamer, welke, in een officieel stuk der Regering, slechts eene wettelijke fictie genoemd, moesten geene punten van zoo teederen aard onderworpen zijn, als is de afstand bij de Grondwet van het regt van *placet*. Daarover zal dan toch de ware volksstem mogen gehoord worden, te meer omdat de tegenwoordige Kamer, welke zich, bij de beraadslagingen over het strafwetboek, met eene groote meerderheid voor het regt van *placet* heeft verklaard, niet meer geacht kan worden deswege in haar geheel te zijn. Spr. betreurt de handelwijze der commissie te meer, omdat zij aan den Koning vergunning gevraagd heeft haar werk te doen drukken en verkrijgbaar te stellen. Daardoor is de algemeene aandacht terstond op dit punt gevestigd, en zijn de handen gebonden van het tegenwoordige ministerie, dat nu niet meer in zijn geheel bleef om de zaak te laten rusten. Die questie heeft thans de Natie verdeeld in *face* tegenover elkander staande partijen. De van allerwege ingekomen petitiën leveren daarvan het bewijs; de hartstogten zijn in beweging gebragt; de Kamer zelve, welke geroepen is met kalmte de belangen des volks te behartigen, durft dit punt ter naauwernood aanroeren, uit vrees de perken eener gematigde discussie te buiten te gaan. De Regering make zich dus ten deze geene illusie. Maar het *placet* is niet gerigt op de vrijheid van godsdienst. Men beroepe zich niet op België. Daar heerscht hoofdzakelijk één en hetzelfde kerkgenootschap. Maar hier bestaat eene gemengde en zeer godsdienstige bevolking: hier is elk naijverig op het regt en de belangen van zijn kerkgenootschap. Wordt hier de invloed der Regering ten deze vernietigd, dan is het zeer mogelijk dat die bepaling het zaad der vergankelijkheid van de nieuwe Grondwet zal strooijen.

De Redenaar hoopt dat de toekomst zijne vrees zal logenstraffen, maar de omstandigheden, welke de Regering ten deze bewogen hebben, zullen vreemd aan zijn votum blijven. Het geldt hier de fundamentele beginselen der staatsregeling. Spr. heeft reeds vroeger zijn oordeel deswege te kennen gegeven. Dat oordeel zal bij hem blijven bestaan, zoo lang hij van zijne [illegible] niet kan verklaren gedwaald te hebben. Hij houdt het met den graaf *Schimmelpenninck* voor, dat, door de aanneming van het voorgedragene, hier in Nederland door een buitenlandsch gezag op eene officiële wijze kan worden afgekondigd; iets wat, onder den naam van tot de Kerk te behooren, [illegible] meer dan geestelijke strekking heeft. Dit zou van veel invloed kunnen zijn, waartegen de Regering niet dan te laat zou kunnen opkomen, en waar repressive maatregelen weinig zouden baten, daar door de afkondiging de gemoederen reeds in beweging zijn gebragt. Dit acht Spr. strijdig met de veiligheid van den Staat. — Men heeft dat regt van *placet* inconstitutioneel genoemd; men heeft het vergeleken bij de censuur op de drukpers; maar Spr. wijst op de burgerlijke wetgeving. Deze huldigt evenzeer het beginsel, dat het bevel van een' vreemd souverein hier geen kracht van uitvoering kan hebben, dan nadat de Koning dit zal gelast hebben. Art. 431 van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering zegt dat geene vreemde vonnissen hier ten uitvoer kunnen gelegd worden, dan in de gevallen bij de wet vastgesteld. En in die uitzonderings-gevallen mag er geene uitvoering aan de vonnissen gegeven worden, dan na op deswege ingediend adres, verlof van executie te hebben ontvangen. Is het nu consequent aan een preventief stelsel vast te houden, voor bevelschriften van den regter, waarbij het slechts een bijzonder persoon betreft, en bij de Grondwet aan den Koning de magt te ontnemen, in het algemeen belang tusschen beiden te komen, wanneer eene strekking waargenomen wordt, waarbij de rust en het welzijn van den Staat in het spel is? De afkondiging moet kunnen worden tegengegaan, of de Regering verklaart zich ondergeschikt aan eene vreemde magt, dan verklaart zich een kerkgenootschap, waarvan het opperhoofd elders is, niet binnen, maar boven den Staat; dan is dit in strijd met de bepaling, dat alle kerkgenootschappen gelijke bescherming genieten, en dat de Koning verpligt is te waken, dat alle kerken zich bepalen binnen de gehoorzaamheid aan de wetten van den Staat. Spr. heeft zich, zoo veel mogelijk, gehouden binnen het staatkundig terrein; hij heeft het godsdienstig terrein vermeden, omdat hij ongaarne iemands godsdienstig gevoel verlangt te kwetsen.

Een woord uit de Memorie van Toelichting mag hij echter niet met stilzwijgen voorbij gaan. Daarin wordt het regt van *placet* genoemd als in strijd met de Katholijke godsdienst en met hare regten. Spr. kan dit echter niet toegeven. Hij wijst op het Concordaat, door Paus *Leo XII* met wijlen Z. M. Koning *Willem I* gesloten, en waarbij dat regt van *placet* werd erkend. Als toen heeft de Kamer, destijds grootelijks uit de Katholijken zamengesteld, openlijk de wensch te kennen gegeven, dat voornoemd regt behouden zou blijven. Bij deze herinnering, zijn niet vele woorden noodig. Hetgeen *twintig* jaren geleden in het oog der Katholijken niet strijdig met de godsdienst is beschouwd, kon dit ook thans niet wezen. De in der tijd bij den Raad van State gevoegde commissie voor de Katholijke zaken bestaat niet meer. Men heeft in zoo vele jaren het regt van *placet* niet toegepast Het ligt niet in de bedoeling des Spr. de Regering aan te sporen, thans, in dezen tijd van godsdienstige spanning, op nieuw daartoe over te gaan. Hij zou dit zelfs afkeuren als onstaatkundig, maar hij wil bij de Grondwet aan de Regering de bevoegdheid niet ontnemen, dit, in het belang van Kerk en Staat, te kunnen doen. De politieke gebeurtenissen hebben grooten invloed op de tegenwoordige herziening der Grondwet gehad. Uit een staatkundig oogpunt is er menige concessie gedaan, waartoe men in bedaarde tijden, na daarover angstvallig beraadslaagd te hebben, welligt moeijelijk zou hebben kunnen overgaan. Men late dus het *placet* rusten, tot na den tijd dat de stormen zullen hebben uitgewoed, en tot dat men in staat zal zijn onbevooroordeeld te beslissen, in hoeverre een versleten wapen der middeneeuwen kan weggeworpen worden. Maar men wachte zich, thans ligtvaardig de hand te slaan aan een regt, dat in Nederland steeds en onder alle regeringsvormen op prijs gesteld en gehandhaafd is geworden.

De heer *de Jong van Beek en Donk* had gaarne het stilzwijgen bewaard over een vraagstuk, waaromtrent de Regering zich in een hoogst moeijelijken toestand geplaatst vond tusschen twee gevoelens en denkbeelden, die zeer moeijelijk te vereenigen waren en waarover, als men naar sommige dagbladen en tijdschriften zou moeten oordeelen, twee kampen tegen elkander over zouden bestaan. Naar die bladen te oordeelen, zou het wezenlijk te verwonderen zijn, dat het land niet reeds het tooneel geworden is van burger-twist en volks-beroering. Doch indien ook de godsdienst-haat en gevolgen van dien in de bedoelde geschriften mogten doorstralen, of daarbij worden aangevuurd; gelukkig is het, dat zulks op het gezond verstand des volks afstuit. Hoe kan dit ook anders in een land, waar in elke stad, in elk dorp, in elke straat, ja schier in elk huis, belijders van verschillende kerkgenootschappen worden aangetroffen; waar men zich dagelijks wederkeerig bewijzen van dienstvaardigheid, achting, vriendschap en hulpvaardigheid geeft en betoont. Alle godsdienstige haat en tweedragt worden daardoor dan ook vermeden. Trouwens, goede verstandhouding, verdraagzaamheid onder de bevolking is eene levensbehoefte voor het vaderland. Het Nederlandsche volk is een godsdienstig volk. Elk zijner burgers heeft er behoefte aan, om God te dienen naar zijne overtuiging, alle denkbeeld van inbreuk op de vrijheid der godsdienst moet dan ook tot zelfs in de verte worden vermeden. Maar eenig onvoorzigtig woord is bij dit gewigtig onderwerp ook voldoende om sporen achter te laten, tot welker uitwisseling soms jaren gevorderd worden. Het was op dien grond, dat hij de beraadslagingen, in het afgeloopen jaar over de aangelegenheid van het *placet* gevoerd, diep heeft betreurd. Hoe vereerend het ook voor hem is; dat men ten zijnen opzigte een blijk van vertrouwen en verdraagzaamheid heeft gegeven, zoo vermeerderde daardoor zijn leedwezen over het voeren van discussien over godsdienstige geschilpunten in deze vergadering; en uit dien hoofde is hij toen aan de discussiën vreemd gebleven. Doch thans kan hij in dit gewigtig oogenblik het stilzwijgen niet bewaren. Hij houdt zich in zijne ziel overtuigd, dat niemand in deze vergadering het doel heeft, eenig kwaad zaad van onverdraagzaamheid te strooijen. Doch dit heeft niet weggenomen, dat niemand meer dan hij zich heeft kunnen overtuigen, hoe veel kwaad de discussiën, in het vorige jaar gehouden, hebben te weeg gebragt. De vergadering heeft, het is niet te loochenen, den schijn van onverdraagzaamheid op zich geladen en wel voor eene aangelegenheid, die, naar zijn oordeel, voor den staat noch van belang, noch nuttig is, daar hij blijft volhouden, dat het regt van *placet* niets beduidt, zoo lang de vrijheid der drukpers bestaat. Mogten onverhoopt geestelijken, van welke gezindheid, orde en rust storen of de maatschappij beleedigen, dan is de strafwet altijd dáár, om misdaden of wanbedrijven of overtredingen te bestraffen; doch preventive maatregelen zijn in dit opzigt niet noodig.

Spr. herinnert aan de woorden van Rutger Jan Schimmelpenninck nu 50 jaren geleden in deze zelfde zaal uitgesproken, die het gevoelen van ware verdraagzaamheid en vrijzinnigheid voorstond en ontwikkelde; die de meening voorstond, dat de Staat zich met het dogmatiek der godsdienst niet moest bemoeijen, en dat in een land, waar belijders van verschillende gezindheden bestaan, volkomene vrijheid en verdraagzaamheid moeten aanwezig zijn. Bij de behandeling van geschilpunten van godsdienstigen aard, moest men zich niet als het ware met een heiligen ijver uitrusten, maar zich door een geest van verlichting en wijsgeerigheid laten leiden. Men mogt, zeide die geachte man, den geest van verlichting, die zich al meer en meer openbaart, niet tegengaan of in zijnen loop stuiten. Spr. is die meening ten volle toegedaan. Hij gelooft dat de ondervinding bewijst, dat de geestelijken hun eigen graf graven, als zij op het gebied der wereldsche magt willen treden. Hij acht het regt van *placet* geheel overbodig. De Regering heeft, naar zijne meening, bij het ontwerpen van dit hoofdstuk, een juisten middenweg gekozen. Zij bevond zich op een moeijelijk standpunt. Aan de eene zijde heeft zij het regt van vrije briefwisseling en afkondiging in de Grondwet opgenomen, hetgeen welkom was aan het genootschap, dat aan die vrijheid bijzonder hecht, en haar als verbonden aan de vrijheid van godsdienst beschouwt. Aan den anderen kant heeft zij de uitoefening der godsdienst bepaald tot gebouwen en binnen besloten plaatsen. Die concessiën, maar vooral de memorie tot toelichting, bij dit onderwerp gevoegd, leveren het bewijs op, dat de Regering door een loffelijken geest van verdraagzaamheid en eensgezindheid bezield is. De Regering kan niet anders, dan bij de behandeling der Grondwet het vraagstuk van het *placet* op te lossen, nadat het door de Staats-commissie was opgeworpen en indien zij niet wilde dat het effect dezer herziening voor een groot deel der landgenooten verloren zou gaan. Hij meent dat de omstandigheden sedert het vorige jaar zijn veranderd, en dat Pruissen zelf het bewijs heeft geleverd, dat men ten dezen een anderen weg behoort te volgen. Hij gelooft tevens, dat de houding van het toenmalig bestuur niet geschikt was, om in de vergadering vertrouwen in te boezemen. Hij hoopt dat de discussiën over dit onderwerp de gemeente buiten de vergadering zullen geruststellen en bewijzen, dat het *placet* zonder eenig belang is voor den Staat. Welke ook de beslissing der vergadering moge zijn, hij stelt vertrouwen in het karakter van het Nederlandsche volk, dat gehecht is aan orde en wet; hij is verzekerd dat geene bedreiging, van welken aard ook, op de stem der vertegenwoordigers van invloed wezen zal. Doch dit wil hij verklaren, dat, indien de vergadering het voorstel mogt aannemen, er dan een rustpunt ook voor godsdienstige geschillen zal worden daargesteld. Er zal verbroedering, toenadering, verdraagzaamheid tusschen de belijders van onderscheidene gezindheden worden tot stand gebragt. Doch eene verwerping zal, naar hij vreest, eene klove daarstellen, die welligt in lange jaren niet te digten zal zijn.

De heer *Bijleveld* herinnert aan zijn uitgebragt votum ten vorigen jare over het Strafwetboek. Daar thans bij art. 8 het regt van *placet* wordt opgeheven, kan er naderhand in geen Wetboek eenige bepaling worden vastgesteld, en zoo doende zou zonder uitvoering blijven art 7 dezer voordragt, waarbij aan den Koning wordt opgedragen de zorg, dat alle kerkgenootschappen zich houden binnen de palen van gehoorzaamheid aan de wetten van den Staat. De tijden mogen veranderd zijn, maar de zucht der geestelijkheid om hare magt uit te breiden, is, volgens Spr., blijven bestaan. Spr. is niet in zijne vorige zienswijze veranderd en hij betreurt dat de Regering dit geschilpunt op nieuw aan de beslissing der Kamer heeft onderworpen. Door de opheffing van het regt van *placet* bij dit voorstel, zal Spr. zich verklaren tegen het ontwerp.

De heer *Smit* kan over zijne vroegere bezwaren nopens art. 2 (de volkomen vrijheid van godsdienstige meeningen) thans, na de bijvoeging door de Regering gegeven: („behoudens de bescherming der maatschappij en hare leden tegen de overtreding der Strafwet), heenstappen.

Maar zijne bedenkingen nopens art. 8 kan hij niet opgeven:

1°. omdat de opheffing van het *placet* in art. 8 is in tegenstrijd met het voorafgaand art. 7. De zorg en waakzaamheid aan den Koning daarbij opgedragen, heeft eene preventive beteekenis.

2°. omdat art. 8 een gedeelte der burgers volkomen emancipeert in het godsdienstige, terwijl een ander gedeelte aan een preventief toezigt blijft onderworpen. Immers over de Hervormde Kerk bestaat wel degelijk, en, volgens Spr., te regt, een preventief toezigt; want koninklijke besluiten en verordeningen binden dat kerkgenootschap aan een toezigt van staatswege, Spr. wenscht dat de kerk ondergeschikt zal zijn aan den staat en hij wenscht dit voor alle gezindheden gelijkelijk.

3°. omdat door art. 8 (opheffing van het *placet*) het koninklijk oppergezag zal moeten dulden dat er vooschriften van eene binnen- of buitenlandsche overheid zullen afgekondigd worden buiten voorkennis van den wettigen Souverein. Hij vreest dat de geestelijkheid zich zal gaan plaatsen op het staatkundig terrein, en dat zulks ten nadeele van de rust en de veiligheid van den staat zal moeten leiden.

4°. Omdat de vrijheid in art. 5 gegeven tot onbelemmerde uitoefening van godsdienst binnen de muren, de bepaling van art. 8 overbodig maakt, en daardoor bovendien alle denkbeeld wordt weggenomen van inbreuk op de godsdienstige belijdenis van andersdenkenden.

Ten slotte voert ook Spr. het meermalen geopperd argument aan dat het *placet* geene nieuwigheid is, maar dat het is van zuiver katholijken oorsprong; dat het in Frankrijk nog bestaat en in andere Staten wordt ingevoerd of nog heerschende is. Geen

godsdienstbaat beziel Spr., maar art. 8 wil hij uit de voordragt doen verdwijnen.

De heer *Mackay* alvorens tot de zaak zelve toe te treden, plaatst zich op het standpunt, door hem bij de algemeene beraadslagingen gekozen. Hij zeide toen toch dat hij die Grondwet niet anders zou aannemen, dan onder protest. Hij is daarom eenigermate verpligt om de redenen voor die gedragslijn, ook met betrekking tot het tegenwoordig gewigtig onderwerp, op te geven, want evenmin als hij bevreesd is zijn gevoelen te openbaren, evenmin deinst hij terug zich wegens zijne gevoelens te verantwoorden. Eed en pligt noodzaakten hem te waarschuwen. Uwe grondslagen zijn niet zeker; maar volgens eed en pligt medebouwende, zal hij het nieuwe staatsgebouw zoo ruim, zoo hecht, zoo goed mogelijk zien verrijzen. Spr. herinnert nogmaals aan het stelsel van behoud, dat product van twee uitersten; hij herinnert hoe hij in zijne vorige rede ook gewezen heeft op eenheid van den Staat aan het einde van den weg, op welken wij zijn en gevraagd heeft wat wordt er van de zelfstandigheid der provinciën. Eere zij aan den minister van binnenlandsche zaken, die laatstelijk met openhartigheid het stelsel der Regering voor het vervolg heeft geopenbaard. Hij heeft het gezegd dat het bestaande gebouw ten laatste moest instorten; dat het historisch element, het onkruid van het oude stelsel, uit de Grondwet moet weggenomen worden om te komen tot eenheid van Staat. Spr. had bij zijne vorige rede gewezen op den vijand van het regt van eigendom, Z. Exc. de minister van justitie heeft dien vijand met moed in 't aangezigt gezien, en niet die *struisvogelpolitiek* gevolgd, maar den vijand tegemoet gegaan met de Grondwet in de hand.

Op dat terrein nu, wordt het nieuwe staatsgebouw opgetrokken en daarin wordt vrijheid van godsdienst, opheffing van *placet* gegeven.

Een Spr. uit Z. Holland heeft zich vroeger vergeleken bij een zeeman op de baren. Ook Spr. kan die vergelijking beamen en als hij let op al de opiniën waartoe de zaak vroeger heeft aanleiding gegeven en op al de petitiën bij deze Kamer ingekomen, dan worden die baren steigerende golven. Aan den eenen kant wordt het regt van *placet* een gevaarlijk wapen genoemd; men zegt gij knot den schepter, aan de andere zijde, de Grondwet ontneemt een steunsel aan den Troon. Hoe hier uit te komen? Hoe hier eene veiligen haven te vinden? Zal men aan het eerste het beste strand ankeren? Neen, men moet zoeken naar eene zekere haven. Spr. heeft die gevonden, bij de *geregtigheid* namelijk. Hij heeft zich bij zijne beoordeeling niet gesteld op een afzonderlijk standpunt. Noch als Katholijk, noch als Protestant, noch als Israëliet ziet hij op het onderwerp des geschils.

Hij heeft in het eene bekken der schaal de autonomie der kerk, in het andere het *placet* gelegd, en de evenaar verroerde niet; het besluit was genomen: *weg met het placet! Fiat justitia aut pereat mundus* Maar Spr. vertegenwoordigt ook de Hervormde Kerk. Met een oog daarop gevestigd, verroerde zich de evenaar; en er deden zich eenige bezwaren op die de commissie ook schijnt gevoeld te hebben, door de inlassching van een artikel over vrije kerkelijke inrigting: het viel weg, maar Spr. moet er onmiddellijk op laten volgen: Ik heb die bijvoeging niet noodig, want er is vrijheid en die voldoet indien zij slechts volledig zij.

Spr. komt thans tot het leveren van het bewijs, hoe de Protestantsche Kerk gebonden is aan de naleving van beperkende bepalingen en voorschriften; bij beroeping van leeraars is verlof der Regering noodig; bij bevestiging van den benoemde, verlof der Regering; het collatieregt wordt ja genoemd een verkregen regt, maar de gemeente heeft ook een verkregen regt. Schik het met de eigenaren: herstel de regten der gemeente. Wat nu deswege plaats heeft, is in allen geval eene enormiteit. Een katholijk bisschop en een Israëliet benoemen een leeraar van de Hervormde Kerk Spr. wijst op de aanmatigingen der vroegere Regering, zoo wel door het organiseren als door het creëren van kerken in Oost en West; drukt op de inmenging der Regering met zaken der Kerk, ook bij benoeming van hoogleeraren. Hij wijst er op hoe in Zürich door dienzelfden invloed der daar bestaande Regering een *Straus* is benoemd.

En nu besluit Spr.: Als wij nu zien dat de Regering zich stelt op het standpunt van de erkenning der volledige vrijheid voor de R. K. Eeredienst, dan vraag ik niet te veel wanneer ik datzelfde vraag voor de Hervormde Kerk. Met de vrijheid van godsdienst staat ook in nauw verband de vrijheid van vereeniging. De Regering zegt: dat dit zijn natuurlijke regten; het is waar; maar Spr. verlangt ook een natuurlijk gebruik van dat regt, en hoe het vroeger was vrage men den cipiers in de gevangenissen; men vrage het den militairen, die tot uiteendrijving van vreedzame lieden moesten opkomen; men vrage het eindelijk aan de schatkist, die nog onlangs de boeten heeft geheurd, waartoe zij veroordeeld waren, die zich vereenigden hun God te dienen op hunne wijze.

Aan het slot zijner rede licht Spr. nog kortelijk het doel der Synode te Amsterdam toe; het doel is noch separatische, noch subversief, maar het doel is om de grondslagen der Herv. Kerk ongeschonden te doen bewaren. Spr. eindigt zijne rede met de strekking van dezelve in haar geheel uit te drukken in de woorden, die hij reeds in de vorige week opperde: Als het geldt vrijheid, wil hij volle vrijheid, ware vrijheid en vrijheid als regt.

De heer *Wichers* zal zich bij de beoordeeling van deze quaestie geheel en uitsluitend plaatsen op het zuiver staatkundig terrein, en dan moet hij al dadelijk deze opmerking maken, dat de vraag thans geheel anders is, dan bij de discussie over het Strafwetboek; toen had de regering een vermeend positief regt van *placet*, krachtens de wet van Germinal. Thans is de quaestie geheel anders, nu wordt van de Kamer niet gevergd een bestaand positief regt te sanctionneren door de strafwet, maar nu wordt de vraag of de Regering een regt van *placet* zal hebben? Er is dus geene inconsequentie in gelegen om voorleden jaar gezegd te hebben: als het regt bestaat moet het door strafbepalingen beschermd worden, en nu te zeggen: het bestaan van het regt zelf, is niet meer noodig.

Als redenen voor zijne meening der niet noodzakelijkheid van het regt, geeft Spr. o. a. op, dat iedere wet, die iets gebiedt of verbiedt waartoe geene noodzakelijkheid bestaat, de burgerlijke vrijheid beperkt of schendt. En wat nu de toepassing van dien regel op het onderwerpelijk geval aangaat, er is geen twijfel nopens de onnoodigheid. Een vorig minister heeft met zoo vele woorden verklaard dat bij de regering nimmer het voornemen heeft bestaan om het regt van *placet* in uitoefening te brengen op grond van niet noodzakelijkheid. Bij gevolg de eerste grond van elke wet wordt hier gemist, namelijk de regtvaardigheid. Er is meer; hoe zal men die beperking overeenbrengen met de volledige vrijheid van godsdienstoefening, als men aan den eenen kant vrijheid van godsdienstoefening geeft en aan den anderen haar terugneemt? Het gevolg van die onregtvaardigheid zou zijn, haat en tweedragt onder de burgers en dat wel in een staat, die, zal hij nog eenige achting naar buiten inboezemen, zoo zeer behoefte heeft aan eendragt en inwendige rust.

Zoo men het regt van *placet* zal willen behouden, dan zal men het ook door eene poenale wet moeten verzekeren; en wat zijn die in zaken van Godsdienst? Het zijn middelen die den Staat kunnen leiden tot verderf; Spr. besluit, met, tot staving zijner meening, een beroep te doen op den schrijver van den *Geest der Wetten*, boek 25, hoofdstuk 9 en 12.

De heer *van Heloma* herinnert hoe hij reeds bij de discussie over het Strafwetboek der Regering zijnen dank heeft betuigd dat zij geene strafbepalingen wegens overtreding van het *placet* heeft voorgedragen, hij zegt der Regering andermaal dank dat zij dit maal dit twistgeding eens voor altijd uit den weg wil ruimen.

Spr. heeft niets te voegen bij het door anderen bereids geleverd betoog der onnoodigheid en nutteloosheid van het *placet* bij het bestaan en de erkenning van eene vrije drukpers; Spr. vereenigt zich met al hetgeen vroeger deswege is aangevoerd en blijft bij zijne meening dat het *placet* is onbestaanbaar met de vrije uitoefening der Kathol. godsdienst.

Neen, men biede veeleer de broederhand aan allen, die met ons hetzelfde Opperwezen vereeren, maar in de wijze van uitoefening hunner godsdienst met ons verschillen. Hij spoort zijne medeleden aan om bij de beslissing van dit gewigtig vraagstuk alleen te raadplegen de stem van hun geweten, zonder te le ten op dien overvloed van vertoogen, die zijn geleverd tot behoud van het *placet* en die ook van eene zijde zijn gekomen, van welke Spr. dit het minst had kunnen of mogen verwachten.

Spr. heeft nog eenige bijzondere opmerkingen bij deze algemeene te voeden:

Vooreerst beteekent het *placet* met en nevens de vrije drukpers volstrekt niets, en waarom dan zoodanig aangedrongen op het behoud?

Ten tweede is het regt van *placet* genoemd het schoonste sieraad der kroon. Hij is veeleer van oordeel, dat, zoo 't *placet* zal worden gehandhaafd, het in geenen deele zal zijn een sieraad der kroon, maar dat het der kroon, die er gebruik van zal maken, in minachting zal kunnen brengen bij een gedeelte der bevolking, en verder aanleiding geven zal tot kweeking van secte-geest. Bovendien, men vergete niet, dat het een Protestantsch Vorst is, die het regt van *placet* zou gaan uitoefenen, en dit is reeds op zich-zelve, men ontkenne het niet, eene reden tot argwaan.

Spr. besluit zijne rede met de heillooze gevolgen te schetsen, die hij voorziet dat het natuurlijk uitvloeisel zullen zijn van de handhaving van een regt van *placet*. Scheuring, onderlinge veten en verdeeldheid onder de ingezetenen, haat en minachting jegens den Vorst, die het regt van *placet* uitoefent.

Neen, zoo eindigt Spr., laten wij veeleer de banden van eendragt versterken tusschen alle ingezetenen, en laten wij liefde en gehechtheid kweeken bij alle ingezetenen jegens den Koning, die ons regeert.

De heer *van Dam van Isselt* zegt, dat hem bij de algemeene beraadslagingen in de vorige week veel eer is te beurt gevallen. Zes redenaars hebben zijne geheelen rede beantwoord. Maar hij heeft daarbij de waarheid ondervonden, dat alle eer geen genoegen is. Alhoewel eenige honig in de alsem is geworpen, waren hem de uitgesproken verwijtingen bitter. Maar die aanvallen waren niet vreemd; want die redenaars hebben het terrein, waarop hij zich geplaatst heeft, verlaten; zij hebben zich van het staatkundig op het godsdienstig terrein begeven. Spr. meent daartoe geene aanleiding gegeven te hebben. Men heeft gezegd, dat woorden uit zijn mond zijn gevloeid, welke zijne pen zou te geweigerd hebben ter neder te zetten. Indien hij ooit bij eene improvisatie gerust geweest is, dan is dit bij het tegenwoordige onderwerp het geval, want hij is zich bewust, dat hier geen haat hem geleid heeft. Hij heeft dan ook geen handschoen geworpen. Neen, de staats-commissie, en daarna de Regering, heeft een twistappel geworpen bij de vergadering en bij de natie, welke hoogst betreurenswaardig is. Men heeft den Spr. opgeroepen, bewijzen te leveren voor hetgeen door hem was in het midden gebragt. Lang heeft hij overlegd wat beter zou zijn: toonen dat het door hem gezegde niet zonder grond was, dan wel om den schijn aan te nemen, of hij zich in de drift der improvisatie vergeten had? Hij heeft tot dit laatste besloten. Hij zal *niet* antwoorden, *niet* leveren de bewijzen, welke hij zou kunnen produceren, en in het volle besef van zijn regt en zijne kracht, en om geene drift ten op te wekken, zal hij den schijn aannemen, alsof hij niet kon antwoorden. Een paar punten moet hij echter in het midden brengen. Men heeft het doen voorkomen alsof hij den strijd begeerde, alsof hij weigerde aan andersdenkenden de hand te reiken. Geven dan alleen zij de broederhand, die ten deze instemmen met het voorstel der Regering? Zullen dan zij, die uit innige overtuiging vermeenen die voordragt te moeten afstemmen, de broederhand, welke men hun toereikt, terugstooten? Neen, het tegendeel, ook zij bieden wel degelijk de broederhand aan.

Indien Spr de overtuiging had, dat art. 8 noodig was voor de vrije uitoefening der Godsdienst, hij zou niet aarzelen het aan te nemen. Maar waar is hier eene bepaling tegen de vrijheid van Godsdienst? Hebben dan, onder de tegenwoordige verordeningen, de Katholijken niet alle mogelijke godsdienstige vrijheden? Zijn niet allerwege kerken verrezen, kloosters opgerigt? Ziet men in hetzelfde land, dat bekend was door zijne onverdraagzamen plakkaten tegen de Roomschen, niet dagelijks bedelmonniken in hun costuum, zich van huis tot huis begeven? Ziet men niet op onze markten de tafeltjes met Roomsche Heiligen en rozenkransen? Worden zij daarin belemmerd? Waar is dan dit gemis aan vrijheid? Spr. herhaalt het, bestond er gebrek aan vrijheid, hij zou de eerste zijn toe te geven, maar moet men, omdat bij een gedeelte der bevolking het denkbeeld heerscht dat het regt van *placet* noodig is, niet waken voor het geen met de rust van den Staat in verband is? Daarenboven de redenaar heeft zich niet geplaatst op het standpunt van het *placet*. Art. 8 spreekt van meer dan dit, het maakt, naar zijne meening, alle banden tusschen Kerk en Staat los. Een Spr. heeft hem niet begrepen, toen hij van de te Amsterdam gehouden synode heeft gewaagd.

Spr. heeft die vergadering beschouwd als een voorbode van hetgeen zou gebeuren. Hij is van meening, dat bij de aanneming van art. 8 aan geene orde en regelmaat te denken was. Wie zal dan bij de Protestantsche kerk de kerkvoogd zijn? Er zullen even vele synodes ontstaan als er verschillende denkwijzen zullen zijn. En door die synodes zullen de ongelukkige gebeurtenissen van 1618 en 1619 herboren worden. Spr. heeft in den loop zijner vorige rede, gebruik gemaakt van de woorden, door den voormaligen Katholijken priester *Albert* geschreven. Hem is toegevoegd, dat het niet paste de woorden van dien man in deze vergadering aan te halen. Men heeft dien man genoemd een priester, die ontrouw was aan zijn pligt en aan zijne roeping. Spr. vermeent den heer *Albert* verschuldigd te zijn te verklaren, dat deze niet zijne gemeente verlaten heeft, maar zijne gemeente in handen van Rome overgegeven heeft. Hij is algemeen geacht; hij heeft zich moeten losscheuren van de gemeente, welke hem innig lief had; hij is door allen hoog geacht. Spr. acht zich verpligt tot handhaving van den goeden naam des heeren *Albert*, te verklaren dat na de verwijdering van dezen, door zijne kerkelijke overheid herhaaldelijk pogingen zijn aangewend om hem in haar schoot te doen terugkeeren. Uit de woorden van zulk een man, die wezenlijk bevoegde regter is, heeft Spr. voor zich gevolgtrekkingen gemaakt.

Maar, heeft men gezegd, wat zal het *placet* baten, zoo lang eene drukpers bestaat, welke aan geene censuur onderworpen is? Spr. heeft het reeds voorleden jaar gezegd, en hij herhaalt het thans om dat men daarop telkens terugkomt, het is niet hetzelfde wat door de drukpers openbaar gemaakt wordt of hetgeen door de plegtigheden, vooral aan de Roomsche kerk eigen, door den priester van het altaar als de wil van het opperhoofd der kerk wordt bekend gemaakt Het is niet hetzelfde wat bij een couranten-artikel als de wil van den bisschop wordt bekend gemaakt, of hetgeen met plegtigheid in de kerk aan de gemeente op het hart gedrukt wordt. De drukpers moge de zaak bekend maken, De groote menigte laat dit ongelezen voorbijgaan, maar de woorden, in de kerk uitgesproken, komen tot allen, ook tot hen die niet kunnen lezen, voor wie zij het gevaarlijkste zijn. Welke keuze zal dan de Katholijke moeten doen tusschen het bevel aan de eene zijde van het opperhoofd der kerk, en van de andere zijde aan dat van den Staat en den Koning, aan welke hij medegehoorzaamheid is verschuldigd. De Red. spreekt niet uit haat, hij verlangt geen twist te stooken, onregtvaardig te zijn, maar om rust en de welvaart van allen, van het vaderland te bevorderen. Er is gevraagd, heeft de Red. wel aanspraak op den naam van liberalen man? Wil hij daarop aanspraak hebben, dan moet hij liberaal in alles zijn; de ware liberaliteit is eene deugd, welke geene grenzen kent. Maar de deugd, tot het uiterste gedreven, wordt ondeugd. De zuinigheid is eene deugd, het overdrevene wordt gierigheid; de standvastigheid is eene deugd, het misbruik wordt halsstarrigheid, verdraagzaamheid is eene deugd, maar te ver gevoerd, wordt zij onverschilligheid; liberaliteit is eene deugd, maar te ver gedreven wordt het jacobinismus; liberaliteit zonder grens kent geene orde, en zoo het noodig is, om liberaal genoemd te worden, dit in die mate zijn, dan zal hij afstand doen van den naam van liberaal. Neen, er moet orde en regelmaat zijn. Spr. maakt de woorden van den minister van Justitie, bij de beraadslagingen over het regt van vereeniging, tot de zijne, dat de vrijheid een natuurlijk regt is, dat de vrijheid aan allen toekomt, maar dat de maatschappij waken moet, dat zij niet nadeelig werke. Nu vraagt Spr. aan allen en ieder trouwen: als de kerk zich buiten den staat stelt; als aan de kerk het wapen in de hand wordt gegeven, om te schaden, en als men aan den staat het wapen en het schild ontneemt om zich te verdedigen, zal dit dan vrijheid of bandeloosheid zijn? Hij vreest dat, door de aanneming, geboren zal worden wat anderen van de niet-aanneming vreezen. Hij ziet daarin twist en verdeeldheid, ring, drijvers van weerszijden, en dan zal de onvoorzigtige Regering de wapenen uit de handen gegeven hebben, zij zal niet meer in staat zijn de partijen te bedwingen, zij zal het kwaad niet meer kunnen voorkomen. Ja, wanneer eenmaal de brand zal aangestoken zijn, wanneer reeds een gedeelte van het gebouw zal verteerd zijn, dan zal men blusch middelen willen aanwenden; dan zal men zeggen, dat men den brand had kunnen voorkomen. Is dit nu voorzigtig? Voorzeker neen!

Onder de plegtige verklaring, dat hij geenszins de broederhand weigert, dat hij de bepaling van het *placet* in het belang der rust van den Staat en van den Koning acht, en om hem in de gelegenheid te stellen, niet ontrouw te worden aan zijn' gezworen eed, en het belang der verdraagzaamheid, waarbij men vrij moet zijn in wijze wetten, zal Spr. tegen de voordragt stemmen.

De heer *Wichers* licht zijn gevoelen nader toe, in antwoord op eenige aanmerkingen, door den vorigen redenaar in het midden gebragt.

De heer *Alewijn* toont het belang van dit onderwerp aan. Het geldt hier een vraagstuk van godsdienstigen aard en men weet dat zelfs de meest bedaarden, de meest beschaafden in den lande, tot onmenschelijke bedrijven kunnen geleid worden, indien zij mogten denken, dat de vrijheid van godsdienst wordt aangerand of beperkt. De Regering en de wetgeving hebben in deze een zeer moeijelijk standpunt te vervullen. De Regering moet geene bijzondere godsdienst voorstaan, maar moet zorg dragen, dat aan alle gezindheden *gelijke* vrijheid en *gelijke* bescherming wordt verleend De Regering draagt thans voor, dat het regt van placet worde afgeschaft. Er wordt beweerd, dat 1,200,000 R. Katholijke landgenooten dit zouden verlangen. Maar Spr. meent, dat daartegen eene andere bevolking overstaat, die de meerderheid uitmaakt, en die vrees koestert en bezorgd is voor de vernietiging of opheffing van dit regt. Hij verlangt niet, dat de Regering de bescherming op zich neme, van het Hervormde Kerkgenootschap, maar hij kan ook niet toegeven, dat de wenschen der meerderheid uit angst en vrees, aan die der minderheid worden opgeofferd. Hij begrijpt niet, waarom de Regering niet heeft kunnen besluiten, het artikel 8 dezer voordragt uit de Grondwet te laten, door het regt des konings tot placettering, ongekrenkt en ongeschonden zou zijn bewaard Hij vraagt den minister voor de zaken der R. Kath. Eeredienst, dat hij dan de vergadering eene inlichting geve, nopens de behoefte, die er mogt bestaan, ter opheffing van het regt van *placet*. En van den minister voor de zaken der Hervormde Kerk enz. verlangt hij de pertinente verklaring te ontvangen, dat de Protestantsche bevolking, van den afschaffing van dat regt van *placet*, geen bezwaar zal kunnen ondervinden. Na het bekomen dezer ophelderingen, zal hij zijne stem regelen.

De heer *Duymaer van Twist* geeft te kennen, dat hij in de behandeling van het vraagstuk nopens het *placet*, in het vorige jaar, hij zich geschaard heeft aan de zijde van hen, die betoogden dat de belangen van den Staat een krachtig *toezigt* vorderden tegen de aanmatigingen van alle geestelijk gezag, van welke gezindheid ook. Zijn gevoelen deswege is nog onveranderd. Was hij dus geroepen om als lid der wetgevende magt op dit oogenblik zijne stem over het bedoelde gedeelte van het Wetboek van Strafregt uit te brengen, dan zou hij zich als nog op denzelfden grond daartegen moeten verklaren. Even als in het vorige jaar, zou hij dit echter doen met zekeren tegenzin, daar hij zoo gaarne den schijn van onverdraagzaamheid wenscht te voorkomen. Thans is het echter de vraag, of de grondslag, in art. 8 van het ontwerp gelegd, voldoende is, om de inmenging der geestelijke in de zaken van den Staat, met kracht te kunnen tegengaan? Bij beantwoording dier vraag, geeft Spr. te kennen, dat de vergadering zich thans op een ander standpunt bevindt, dan in het vorige jaar. Toen was men geplaatst op dat der grondwetgeving, thans betreft het de toepassing der beginselen van de bestaande Grondwet; het de vaststelling van beginselen. In het vorige jaar begreep hij, onder de bestaande Grondwet, dat het regt van

den aard van zaken voortvloeide en dat het in den geest der be[staan]de instellingen lag. Maar, indien men mogt vermeenen, dat [het] regt in het belang des Staats diende te worden opgeheven, dan [biedt] voor den Grondwetgever daartoe thans de gelegenheid. [Het] is eene waarheid, dat een groot deel der ingezetenen in de [handha]ving van dat regt van *placet* eene inbreuk ziet op de gods[diens]tige vrijheid En nu dit het gevoelen is, zoo is het de vraag [of] de grondslag in art. 8 vervat, voldoende te achten is voor het [belan]g van den Staat? Spr. gelooft van *ja* en alzoo kan aan veler [bezw]aar worden toegegeven. Toen ten vorigen jare werd aange[drongen] op het behoud en de toepassing van het regt van *placet*, [was] het geenszins het verlangen, dat de Regering zich zou men[gen] in de zaken der godsdienst, maar alleen dat de geestelijken [zich] zouden onthouden van de inmenging in de zaken van den Staat. Zoo hij dat beginsel nu op den voorgrond plaatst, dan is het onderscheid tusschen hetgeen men in het vorige jaar verlangde, en dat men nu kan verkrijgen, onbeduidend. Ten vorigen jare verlangde men *strafbepaling* tegen elke briefwisseling en afkondiging, geschiedt zonder voorafgaande goedkeuring; en thans stelt [men] voor: *vrije afkondiging, behoudens verantwoordelijkheid volgens de wet*. Die wet kan de noodige voorzieningen maken. In [de] gevallen was het niet te doen, om de afkondigingen te beletten, maar om het nadeel en de schade daarvan te beteugelen en te straffen. Het is hem slechts te doen dat voor de belangen van [den] Staat worde gewaakt Dit zal kun en plaats hebben volgens [art]. 8 van dit ontwerp. Hij meent alzoo de voorafgaande tusschen[komst] der Regering bij de afkondiging te mogen opgeven.

De heer *de Man* heeft het woord slechts voor eenige oogenblikken gevraagd. Het zal noch verdediging noch tegenspraak zijn; [maar] alleen eene korte verantwoording van de stem, welke hij zal uitbrengen. Bij de beraadslagingen over het Strafwetboek stemde [hij] ook hij tegen de voordragt der Regering. Hij deed het echter, zonder zijne stem te motiveren. Men is dus met zijne gronden daartoe onbekend en dat te meer, omdat hij zich steeds in de afdeelingen had verklaard tegen den titel zelven, die toen werd afgestemd, zoodat hij, ook onafhankelijk van het verschil over het *placet*, toen dien titel altijd zoude hebben afgewezen. Hij wil echter geene onzekerheid over die stem overlaten. Hij heeft zich toen met het gevoelen der meerderheid vereenigd, omdat in het toen voorgestelde Strafwetboek niet gevonden werd eene penale bepaling tegen het afkondigen, zonder toestemming, van de rescripten, in art. 8 van het tegenwoordig bedoeld. Toen evenwel was de zaak geheel anders. Toen was het alleen de vraag, of men een regt, hetgeen men beweerde te willen handhaven, zonder bescherming zoude laten De Regering toch erkende — wel in den aanvang ingewikkeld en schoorvoetend — maar later bepaald en stellig — dat dat regt niet was afgestaan of afgeschaft, maar dat zij het onnoodig achtte, daarvan in haar Strafwetboek melding te maken, omdat men altijd later, wanneer het misbruik werkelijk aanwezig was, bij eene bijzondere wet, daartegen konde voorzien. Dat stelsel kwam den Spreker voor onhoudbaar te zijn. Verklaarde men toch dat regt nog te bezitten en te willen handhaven, zoo als men deed, — dan was het onbestaanbaar, dat regt zonder sanctie te laten bij het zamenstellen van een volledig Wetboek van Strafregt. De redenaar weigerde daarom zijne stem en de voordragt der Regering viel. — Bij den aanvang der tegenwoordige zitting kwam er een nieuw voorstel bij de Kamer. In beginsel werd daarbij gesteld het voorafgaand verlof der Regering of zoogenaamd *placet*; maar de uitzondering, daarbij gevoegd, was van dien aard, dat dat regt, zoo als het altijd en overal werd opgevat en verstaan, daarmede reeds grootendeels met der daad was opgeheven. De groote meerderheid der Kamer intusschen verklaarde in de afdeelingen met die bepaling vrede te hebben. Wat hier intusschen ook van zij, — bij het uitbrengen zijner stem in de vorige zitting stond de Spr. uitsluitend op het gebied van het Strafregt; nu staat hij op het gebied van de Staatkunde Omtrent de vraag, wat raadzaam en vooral in de tegenwoordige omstandigheden voor zijn vaderland goed en nuttig is, acht hij zich thans op dat gebied geheel vrij en onbelemmerd.

Maar al ware dit zoo niet, — Sprekers bedoeling bij de herinnering van hetgeen hij vroeger deed, was niet om verschooning of verdediging te zoeken voor hetgeen hij nu zal doen. Bijna letterlijk zou hij kunnen herhalen, hetgeen hij bij het eerste ontwerp over de vereeniging heeft gezegd Had hij zijn wensch, dan was er over dit teeder punt bij de Grondwet niet gesproken. Maar nu eenmaal dat voorstel is gedaan, — nu dat voorstel door de Regering is gedaan — nu mag en kan hij op de terugneming niet meer aandringen. In die omstandigheden acht hij het staatkundig en voorzigtig, aan de godsdienstige overtuiging van een groot deel zijner landgenooten te gemoet te komen en de rust in zijn vaderland, die anders onvermijdelijk bedreigd zoude worden te bevorderen. Alleen is het ook hier de vraag, of de maatschappij tegen mogelijk misbruik door de bepaling, zoo als ze dáár ligt, is verzekerd? De vorige Spreker heeft die vraag volkomen geruststellend beantwoord. De redenaar vereenigt zich volledig met diens stelsel, maar nog meer stelt hij prijs op hetgeen de Regering heeft verklaard bij haar antwoord, in welken zin zij die bepaling heeft ter neder geschreven. Hij neemt die uitlegging als *interpretatio authentica* aan en beschouwt ze, als een deel van de wet zelve uit te maken. In die uitlegging ligt geheel het stelsel van den vorigen Spreker. Hij zal in dien zin de voordragt aannemen en acht het, in de gegeven omstandigheden, beter niet verder over een zoo teeder punt uit te weiden.

De heer *van Panhuijs* zal evenzeer *voor* het ontwerp stemmen. Hij is met vorige Sprekers eens, dat thans de grondslag gelegd wordt voor hetgeen men in het vorige jaar heeft verlangd. Hij acht het pligt, dat later bij de wet de verantwoordelijkheid der bedienaars van de godsienst, die in zekeren zin ambtenaren van den Staat zijn, worde geregeld en vastgesteld. De bepalingen uit het Strafwetboek, die men in het vorige jaar heeft wenschen te behouden, kunnen in de bedoelde wet worden opgenomen. Trouwens, de pligt, het voorschrift van art 7 van dit ontwerp, dat de Koning waakt, dat alle kerkgenootschappen zich houden binnen de palen van gehoorzaamheid aan de wetten van den Staat, levert hem zekerheid op en geeft hem gerustheid, dat de bedoelde wet in alle gevallen, waarvan art. 201—210 van het Strafwetboek gewagen, zal voorzien. Door de aanneming van het hoofdstuk zal hij aan de eene zijde gerustheid te weeg brengen bij hen, die de overtuiging voorstaan, en welke hij eerbiedigt, dat er met behoud van het *placet* geene vrijheid van godsdienst voor hen zou bestaan, terwijl hij aan den anderen kant, den waarborg heeft, dat de orde en het belang van den Staat niet uit het oog zullen worden verloren.

De heer *Scheers van Harencarspel* vindt ook, dat de Kamer thans op een geheel ander standpunt geplaatst is, dan in het vorig jaar. Zij houdt zich thans bezig met de herziening der Grondwet; zij handelt nu *de jure constituendo;* er worden thans onderscheidene vrijheden bij de Grondwet aan het Nederlandsche volk verleend, nu kan hij zich vereenigen met het voorstel, om ook het *placet* op te heffen, *behoudens verantwoordelijkheid volgens de wet*. Uit volle overtuiging stemt hij voor het hoofdstuk. Wierd het *placet* behouden; zijne Roomsch Katholijke landgenooten zouden niet gelooven, dat er volkomene vrijheid van godsdienst hier te lande bestaat. Het belang van den Staat vordert niet het behoud, maar veeleer de opheffing van het regt van *placet*. Hij hoopt en vertrouwt dat de aanneming van dit hoofdstuk strekken zal, om duurzaam en in de toekomst hier te lande ware godsdienst-vrijheid te vestigen; dat zij zal leiden tot wezenlijke verdraagzaamheid tusschen de belijders der onderscheidene gezindheden in den Staat en dat zij heilzame vruchten dragen zal voor het belang en het welzijn van het vaderland!

De heer *Uytwerf Sterling* wil volstrekt geene andersdenkenden aan banden leggen, die hij voor zich zelven niet begeert. Integendeel de banden, die hij verlangt, geeft hij ook voor zich zelven toe. Hij verlangt zoo zeer als iemand vrijheid van godsdienst, doch hij verlangt niet, dat de godsdienst den Staat beheersche, of nadeel aan den Staat zal kunnen toebrengen. Hij betreurt het dat de Regering de voorgestelde bepaling in de Grondwet heeft voorgedragen: 1°. omdat hij haar beschouwt als een twistappel welke door de Regering in de Kamer is geworpen, en waarvan zij de gevolgen kan voorzien na de gewigtige langdurige beraadslagingen, die in het vorige jaar nopens dit onderwerp zijn gehouden; en 2°. omdat hij zoodanig voorstel van de Regering ook niet had verwacht. A. vermits de Regering van zulk een voorstel, geen goed gevolg kan verwachten Immers ten vorigen jare werd soortgelijke bepaling, en men moet hier over geene woorden twisten, met eene meerderheid van 41 tegen 15 stemmen in de Kamer verworpen. Toen en nu gold het al dan niet handhaving van het regt van *placet* en hij kan niet aannemen de fijne onderscheiding, welke hij tot zijne verbazing in de tegenwoordige discussiën voor het eerst heeft gehoord. Hij ten minste had niet kunnen verwachten, dat de Regering een anderen uitslag van haar voorstel had kunnen te gemoet zien dan in het vorige jaar.

Maar B. vermits hij in het ministerie zitting ziet hebben twee leden der Kamer, die zich in het vorige jaar onder de krachtigste en heftigste bestrijders der afschaffing van het regt van *placet* hebben gerangschikt. Hij heeft verbaasd gestaan hoe die twee leden thans een gevoelen kunnen voorstaan, in lijnregten strijd met dat in het vorige jaar ontwikkeld. Men herleze hunne redevoeringen en ieder zal oordeelen en beslissen, of zijne verbazing gegrond is? Indien het eene waarheid is, gelijk men beweert, dat de vrije briefwisseling en de vrije afkondiging tot de volkomene vrijheid van godsdienst behoort, dan is ook de voorgestelde bepaling overbodig. Behooren zij daartoe niet dan is de opname dezer bepaling in de Grondwet schadelijk en gevaarlijk te achten Spr. doet opmerken, dat, al verlangde ook de geheele Kamer het placetteren van afkondigingen enz., zoo lang de Regering het gevoelen blijft voorstaan, dat de vrije afkondiging en briefwisseling tot de vrije godsdienstoefening behoort, niemand ook dwingen kan, die stukken te placetteren. Hij wenscht echter de beslissing van het vraagstuk van het *placet*, geheel aan de wet over te laten. Eerst heeft de regering het regt willen handhaven, nu wil zij het weder geheel opofferen; later kan weder het tegendeel loor haar worden volgehouden. Juist uit dien hoofde verlangt hij, dat men den wetgever de vrijheid late dit punt later bepaaldelijk te behandelen, ja des noods het te veranderen. De handen der Regering moeten niet door de Grondwet worden gebonden. Men bedenke het wel, men maakt thans geene wetten voor het oogenblik, maar ook voor de toekomst. Later kan het de vraag zijn, of men preventieve of repressieve bepalingen zal willen vaststellen Naar Spr. oordeel echter, moet men den brand trachten te verhoeden en te voorkomen. Preventief moet er worden gehandeld. Hij zal stemmen tegen het hoofdstuk. Hij ziet in eene afstemming daarvan geen bezwaar voor de Grondwetsherziening. De volkomene vrijheid van godsdienst zal blijven bestaan. Hij verlangt slechts of het doen vervallen van art. 8 van het ontwerp, of ten minste om de magt niet geheel uit handen der Regering te geven. Tot dat einde stelt hij voor, dat men zich vereenige met de redactie van het artikel, zoodanig als het in één adres van hoogleeraren, notabelen en aanzienlijken der stad Leiden is voorgedragen, zijnde de volgende: „De betrekkingen tusschen den Staat „en de kerkgenootschappen worden op eenen eenparigen voet door „de wet geregeld." Hij zal den loop der beraadslagingen afwachten, doch hij vreest, dat zijne overtuiging hem zal leiden tot afkeuring van dit hoofdstuk.

De heer *Luijben* kan zich over geheel met het hoofdstuk vereenigen. Hij hoopt dat dit ook de beslissing der meerderheid wezen zal. Het komt hem voor, dat hij, die eene andere bepaling; dan van art. 8 verlangt, de vrijheid voor zich wenscht en haar aan anderen wil onthouden. Hij houdt zich overtuigd, dat de vergadering warsch is van het denkbeeld, om zich met jezuiten-angst, of wat iets meer zij, te laten afhouden die vrijheid te verleenen, waarop een groot deel des lands aandringt, maar veeleer, dat zij besluiten zal hare Katholijke landgenooten vrijheid van handelen met den Kerkelijken Stoel te laten. Hij meent, dat de Regering met het *placet* geen goed verrigten kan, maar dat het haar wel kan kwetsen. De Regering is sterk genoeg, om door de Strafwet getrokken voort te komen onrust tegen te gaan, of om verkeerden invloed te keeren. Hij verlangt vrijheid voor alles en in alles, en uit dien hoofde bestrijdt hij het regt van *placet*, dat tot onderdrukking leiden kan. Gaarne had ook hij verandering in dit hoofdstuk gezien. Er komen daarin bepalingen voor, die er verkeerd in geplaatst zijn. Hij zou verlangd hebben, dat art. 5, nopens het houden van godsdienst-oefening binnen en buiten de gebouwen van besloten plaatsen, eene verandering had ondergaan.

Vroeger hebben soortgelijke bepalingen tot verkeerde uitlegging van den kant der politie in sommige deelen zijner provincie aanleiding gegeven. Doch die handelingen hebben plaats gehad onder eene andere orde van zaken, die hij hoopt, dat niet zal terugkomen. Hij is echter bereid aan de roepstem des Konings te beantwoorden. Hij wil alleen zijne bijzondere meening aan het algemeen belang opofferen. Overigens meent hij op vele punten, in de discussie in het midden gebragt, niet meer te moeten beantwoorden. Hij zal dit zeggen, dat hij het geschrift van Albert in het midden laat, en dat er niets vreemds in gelegen is dat men pogingen gedaan heeft, om een verdoold schaap tot zijne kudde terug te brengen, als wanneer men hem welligt zou hebben opgenomen, na alvorens *amende honorable* te hebben gedaan.

De heer *Gouverneur* herinnert, dat hij reeds bij eene vroegere gelegenheid het *placet* heeft bestreden en dat hij zich alzoo bepalen zal, bij deze gelegenheid slechts een enkel woord in het midden te brengen. Men heeft namelijk gezegd, dat de Koning niet waken kan, dat de kerkgenootschappen zich houden binnen de palen van gehoorzaamheid aan de wetten van den Staat. Maar wanneer de afkondiging werkelijk strafwaardig mogt zijn, dan zal de mogelijkheid bestaan repressief daartegen te handelen. Maar het *placet* straft niet den misdadiger, den schuldige, maar treft reeds bij voorraad den onschuldige, hem die zelfs de alleronschadelijkste afkondiging mogt hebben gedaan. Het *placet* is alzoo niet van groote onregtvaardigheid vrij te pleiten. Hij verklaart rondborstig dat hij het niet begeert.

Vervolgens hebben nog het woord gevoerd *voor* de aanneming de heeren:

Gevers van Endegeest, Faber van Riemsdijk, Nap, Mutsaers, v. Haersolte, de minist. v. Hervormde Eeredienst, en de minist. v. Katholijke Eeredienst, en *tegen* dezelve de heeren: van Goltstein, van Rosenthal, van Naamen, van Dam van Isselt, terwijl de heer Cost-Jordens nadere inlichtingen zou afwachten.

(In ons volgend Nummer zullen wij de redevoeringen dier leden uitvoerig mededeelen.)

Nadat de discussien gesloten waren verklaard, wordt er ter stemming overgegaan, met dat gevolg dat het VIe Hoofdstuk (*van de Godsdienst*) AANGENOMEN met een meerderheid van 42 tegen 14 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren: *van Sasse van Ysselt, Kniphorst, Wichers, van Heloma, de Man, Verweij-Mejan, Lijcklama, van Beeck Vollenhoven, Cost Jordens, Star Busmann, Gouverneur, Duijmaer van Twist, de Monchy, Nederburgh, Botz, Mutsaers, Romme, Corver-Hooft, van Rijckevorsel, Geradts, Anemaet, de Jong van Beek en Donk, Menso, Mackay, Enschedé, Hoffman, Luyben, Weichs de Wenne, van Panhuys, Faber van Riemsdijk, van Haersolte, Scheers van Harencarspel, Storm van 's Gravezande, Corneli, Nap, Gevers van Endegeest, Kien, Schooneveld, de Kempenaer, van Heemstra, Borski* en *Boreel*.

Tegen hebben gestemd de heeren: *Hiddema Jongsma, van Naamen, Bijleveld, UytwerfSterling, Smit, Telling, van Dam van Isselt, Alewijn, van Leeuwen, van Rosenthal, van Goltstein, Eyter, Timmers Verhoeven* en *Hooft*.

Daarna is het Ontwerp VII (*Van de Financiën*) zonder beraadslaging, met algemeene stemmen *aangenomen*.

Eindelijk worden de discussiën gevoerd over Ontwerp VIII (*Defensie*) Onderscheidene sprekers voeren daarover het woord. Z. Exc. de minister voor marine en koloniën geeft voor 's hands reeds opheldering omtrent de zeemilitie. De beraadslagingen daarover zullen worden voortgezet, morgen (Donderdag) ochtend ten 10 ure

---

Door den bevelhebber van het Deensche blokkade-eskader voor de Elve, Wezer en Jahde is aan den Engelschen zaakgelastigde en consul-generaal te Hamburg, met verzoek om mededeeling aan de consuls der overige neutrale natien, te Hamburg en Bremen, toegezonden eene kennisgeving, inhoudende, dat hij het bevel over dat eskader aanvaard heeft, — dat alle neutrale schepen, die de geblokkeerde havens voor den 30sten dezer verlaten, vrij zullen kunnen doorvaren; — dat vaartuigen, die na den 30 van Hamburg en Bremen vertrekken, tot op 15 Sept. de blokkade-linie zullen kunnen passeren, mits het officieel blijke, dat zij onmogelijk vroeger hebben kunnen uitzeilen, — dat stoombooten, die den post overbrengen, vrij zullen kunnen doorvaren; welke laatste bodems bij het voorbijvaren der oorlogsvaartuigen eene witte vlag aan den fokkemast zullen kunnen hijschen, hetwelk mede als een blijk zal worden aangemerkt, dat dezelve geene oorlogs-contrabande aan boord hebben.

's HAGE, 24 Aug. Bij den aanvang der zitting van heden is, op voorstel des ministers van finantiën, bepaald om de discussiën over het ontwerp tot wijziging der accijnsen op het gemaal en geslagt onbepaald uit te stellen, als in naauw verband staande met de ingetrokken belastingwet op de bezittingen.

Ook is, in verband daarmede, uitgesteld het onderzoek over de wet tot aanvulling der middelen over 1848; het verslag der afdeelingen zal evenwel gedrukt worden.

De discussiën over het Hoofdstuk nopens de Defensie, duren nog voort.

Bij Koninklijke besluiten van den 17den dezer zijn bij de kanton-geregten in de provinciën Vriesland en Zuid-Holland herbenoemd en bij continuatie tot derzelver tegenwoordige functien aangesteld 24 kantonregters, 7 griffiers en 25 plaatsvervangers.

Men verneemt, dat bij de rijks- en stedelijke ontvangers thans aanschrijving van hoogerhand ontvangen is, om de oude zestehalven of kwartjes in te houden en deze aan de kantoren der rijks-kassiers te storten, zoodat het intrekken dezer laatste nog in omloop zijnde oude munt spoedig op handen schijnt.

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

FRANKRIJK.

PARIJS, 22 Aug. Heden heeft de nationale vergadering hare discussiën voortgezet over het wets-ontwerp betreffende de minnelijke schikkingen. Sommige leden eischten de vervolging van Caussidière, doch dit werd beschouwd als nog geen spoed te vereischen, zoo dat het tot nader verschoven werd. Intusschen worden de debatten dagelijks al scherper, en voegen de redenaars elkander allerlei bitse uitdrukkingen toe. Men vreest, en te regt, dat zulks aanstaanden Vrijdag, bij het openen der beraadslagingen over het onderzoek, nog meer het geval zal wezen. Men kan zich daarvan reeds een denkbeeld maken, wanneer men bedenkt met welk eene verwoedheid dezer dagen gesproken is over het misbruik van het budget sinds 24 Februarij. De heer Marrast noemt die discussien van aanstaanden Vrijdag, „het laatste oor-

deel." De schuldigen verkeeren blijkbaar in den grootsten angst; en in dien angst roept Ledru-Rollin uit: »Die ons aanrandt, tast de Republiek aan."

Het is bekend, dat vele regeringscommissarissen van Ledru-Rollin, door den heer Creton met den naam van roofvogels bestempeld, vroeger in handen der justitie zijn geweest.

Hoe men het ook tracht te ontkennen, het monarchaal beginsel begint hoe langer hoe meer veld te winnen bij de weldenkende burgers en bij hen die zich in de Republiek bedrogen hebben gevonden.

— Gisteren avond hadden bij de poorten St. Martin en St. Denis zamenscholingen en arrestatiën plaats. De mobile garde is geconsigneerd. Beweegbare barricaden zijn op last van het gouvernement vervaardigd om in geval van opstand gebezigd te worden. Eene compagnie der genie staat gereed om de straatsteenen op te breken in de nabijheid van de brug de la Concorde. De linie-troepen worden door het volk bemoeijelijkt. Men vreest voor den aanstaanden nacht. Vele gegoeden verlaten op nieuw de stad. De clubs blijven gesloten. De Montagne laat onophoudelijk optogten van vrouwen en kinderen der opstandelingen naar de vergadering trekken.

— De ligting van 300 bataillons mobile garde vindt veel tegenstand in de departementen.

— De *Messager* verklaart, dat een gezant van Rusland te Parijs wordt verwacht en dat zoowel die Mogendheid als de Republiek, ten bewijze der goede verstandhouding die tusschen beiden heerscht, voortaan door een gevolmagtigd minister zal worden vertegenwoordigd. Ook spreekt dat blad van eene voorgenomen reis van keizer Nicolaas naar Frankrijk in den loop van het jaar.

DUITSCHLAND.

KEULEN 23 Aug. Brieven uit Petersburg van 16 dezer met de stoomboot over Lubeek te Hamburg aangekomen spreken geen enkel woord van onlusten in Petersburg of Moskou. Even zoo wordt de opstand en het bombardement van Warschau ten gevolge van brieven uit die plaats van 17 Aug. gelogenstraft. Reizigers die Warschau den 16 verlaten hebben, staan verbaase wanneer men hen vraagt naar bijzonderheden van het voorgewende bombardement op den 13 of 14. Den 19 den verwachtte men te Breslau in de grootste spanning nader ophelderingen met den avondtrein.

— Volgens berigten uit Berlijn hebben ll. Maandag aldaar nieuwe onlusten plaats gehad. Eene groote menigte volks, aan welks hoofd de beruchte Duitsche-katholiek Dowiat zich bevond trok achtervolgens naar de woningen der ministers en eischte onder anderen van den minister van justitie de vrijlating der staatkundige gevangenen. Dit geweigerd zijnde kwam het tot balddadigheden. Eenige belhamels zijn in hechtenis genomen en de rust werd hersteld.

— Het schijnt, dat te Sleeswijk algemeen het gerucht was verspreid, dat op den 21 een driemaandelijksche wapenstilstand zou worden gesloten onder bepaling, dat het Sleeswijk-Holsteinsche leger beide hertogdommen bezetten zal, en dat de Pruissische troepen die hertogdommen zullen verlaten, om in de nabijheid een leger van 20.000 man te plaatsen. Voorts was nog bepaald dat slechts 4000 man rijkstroepen in Holstein zouden blijven, dat Alsen door de Denen ontruimd zal worden, en dat het voorloopig bestuur, 11 dagen na dien wapenstilstand aftreden zal om plaats te maken voor een ander voorloopig gouvernement, voor te dragen door het Duitsch rijksbestuur en waarvan de keuze zou zijn overgelaten aan den Koning van Denemarken

— De namen der benoemde gezanten van het centraalbestuur bij de vreemde hoven zijn: te Londen de afgevaardigde v. Andrian; te Parijs de afgev. v. Raumer; in Zweden de afgev. Welcker; in de Nederlanden de afgev. Compes: in België de afgev. v. Rotenhahn, in Zwitserland de afgev. v. Raveaux.

WEENEN 16 Aug. De commissie *ad hoc* heeft zich verklaard voor het aannemen van het ontwerp eener leening van 20,000,000 fl. onder voorbehoud dat onmiddellijk de meest mogelijk spaarzaamheid in de gansche staatshuishouding worde ingevoerd. Deze som kan ook gevonden worden door de uitgifte van rentegevende schatkistbiljetten, waarbij echter geen dwang zal mogen plaats hebben.

— Volgens de laatste berigten uit Kroonstad zouden de Russen Moldavië nog niet verlaten hebben, doch zou een keizerlijk bevelschrift hen integendeel gelast hebben aldaar te blijven.

— Het schijnt, dat de Turksche Commissaris er in heeft toegestemd het nieuwe bestuur te erkennen, dat zich te Bucharest gevormd heeft, onder deze eenige voorwaarde, dat in plaats van den titel van het voorloopig bestuur worde gesteld die van regering van Romanië.

— In Hongarije en Croatië duurt de oorlog voort met wisselende kans voor de beide krijgvoerende partijen; De Croaten, die in twee of drie schermutselingen overwinnaars waren gebleven, hebben onlangs eene nederlaag bekomen, waardoor zij 3000 man verloren hebben. De strijd was van beide zijden zeer verwoed. Er worden geen krijgsgevangenen gemaakt.

ITALIË.

De tijding der gebeurtenissen te Bologna hebben de gisting te Rome niet weinig vermeerderd, en de regeringlooshied bcoogende partij heeft van de berigten, zoo waar als onwaar, partij getrokken. Het gouvernement heeft terstond eene proclamatie uitgevaardigd, waarin wordt kennis gegeven van het vertrek van troepen naar de bedreigde punten en van het nemen van de noodige maatregelen tot verdediging van de rust en de eer des vaderlands.

Men schrijft uit Milaan 12 Aug. aan de *Wiener Zeitung*. Voortdurend heerscht hier de grootste rust. Het volk keert tot zijne bezigheden terug en voegt zich naar de beschikkingen des maarschalks. Men rekent dat de gansche revolutionnaire partij, ten getalle van 20,000, over de Tessino de wijk heeft genomen. Er zal eerdaags eene amnistie worden afgekondigd. Parma, Modena en Piacenza zijn bezet. Karel-Albert heeft op zijn terugtogt alle landskassen alsook de Munt te Milaan geplunderd. De Milanezen zeggen dat hij circa 20 millioen lires (ƒ 10,000,000) heeft medegenomen. Eergisteren zeilde de Oostenrijksche vloot naar Venetië. (Waarvan daan?) Albini had zich reeds verwijderd, doch 8 Venetiaansche of eigenlijk Oostenrijksche oorlogschepen mede genomen.

— De hertog van Modena Frans V is den 10 dezer in zijne residentie teruggekeerd, nadat hij dd. 8 uit Mantua eene proclamatie had uitgevaardigd, waarin hij beweert dat hij naar de roepstem van zijn hart en pligt zich weder tot zijne beminde onderdanen zou begeven. Hij maant hen aan tot eene goede ontvangst der keizerlijke troepen, welke als vrienden en beschermers komen. Overigens zal hij zich onmiddellijk bezig houden met de inwilligingen, welke hij genegen is te doen, opdat het land zich verheugen moge in die instellingen, welke de tijd vordert en die in harmonie zijn met de omliggende staten.

— De *Opinione* van Turijn meldt na zijn berigt van het bombardement van Peschièra, dat Durando zich te Rocca d'Anfo bevindt en zijne orders van het provisioneel bestuur verwacht. Greffini aan het hoofd des volks te Brescia had ook besloten zich te verdedigen.

— De Oostenrijkers hebben een aanval op de citadel van Venetie beproefd doch zijn met verlies terug geslagen. De sardinische en Napelsche troepen, die te Venetie zijn in gescheept. zijn naar Ancona gestevend.

PRIJS-COURANT DER EFFECTEN.

			23 AUG. $4\frac{1}{2}$ u. gebl.	24 AUG.		4 u.	gebl
NEDERL., Werkel. Sch. à	$2\frac{1}{2}$	pCt.	$44\frac{5}{8}$	$44\frac{3}{8}$	à	$44\frac{11}{16}$	$44\frac{11}{16}$
Dito Dito . .	3	»	$51\frac{15}{16}$	$52\frac{1}{16}$	•	$52\frac{1}{4}$	$52\frac{1}{4}$
Dito Dito op resc. .	3	»			•		
Dito Dito	4	»	$68\frac{1}{2}$	$68\frac{3}{4}$	•	$69\frac{1}{4}$	$69\frac{1}{4}$
O. I. Leening	4	»			•		
Amortis. Syndic. . .	$3\frac{1}{2}$	»	$70\frac{1}{8}$	70	•		
Handel-Maatschappij .	$4\frac{1}{2}$	»			•		
Haarlemmermeer . .	4	»	$88\frac{1}{2}$		•		
Aand. Rijn-Spoorweg .	$4\frac{1}{2}$	»			•		
Aand. Holl. S. M. .		»		•	•		
BELGIE, ...	$4\frac{1}{2}$	»			•		
Dito , ...	$2\frac{1}{2}$	»			•		
Dito bij Rotschild . .	$2\frac{1}{2}$	»	$36\frac{1}{4}$	$36\frac{1}{2}$	•	$36\frac{11}{16}$	$36\frac{11}{16}$
SPANJE, L. bij Ard. van 85 £	5	»	$8\frac{1}{2}$	$8\frac{9}{16}$	•		
Dito Dito van 510 £	5	»	$8\frac{5}{16}$	$8\frac{3}{8}$	•		
Dito bij Dito onb. st.	5	•	$8\frac{1}{16}$		•		
Dito	3	»	$25\frac{3}{4}$	$25\frac{3}{4}$	•		
Dito Binnenl. à 6 m. .	3	»	$18\frac{3}{8}$	$18\frac{3}{8}$	»	$18\frac{9}{16}$	$18\frac{9}{16}$
Coupons Ardoins . .		»	$6\frac{1}{2}$	$6\frac{1}{4}$	•	$6\frac{7}{16}$	
Passive		•			•		
Deferred.		»			»		
Fransche Uitgest. . .		»			•		
PORTUGAL, te Londen .	3	»	$17\frac{14}{16}$	$17\frac{7}{8}$	•		
Dito Dito	4	»	$18\frac{15}{16}$	$18\frac{6}{8}$	•	$18\frac{15}{16}$	$18\frac{7}{8}$
Dito Binnenl. à 1 Conto	5	»			•		
RUSL. Ob. H 1798 en 1816	5	»	$95\frac{7}{8}$	$95\frac{3}{4}$	•	96	96
Dito Dito 1828 en 1829	5	•		$96\frac{1}{8}$	»	$96\frac{1}{4}$	$96\frac{1}{8}$
Ct. b. d. 1831 en 1833	5	•	$85\frac{5}{8}$	$85\frac{1}{2}$	•		
Dito bij Hope . . .	4	•	76				
Dito bij Stieglitz en C°.	4	»	$75\frac{5}{8}$	$75\frac{5}{8}$	•		
Cert. te Hamburg . .	5	»	90		»		
Inschrijving in Assignat.	6	»	$58\frac{3}{8}$		•		
Cert. van Dito . . .	6	»			•		
POLEN, Certific. . . .	4	•			•		
Dito Aand. met Loten fl 300		ƒ			•		
Dito Dito . . . fl 500		»		116	•		
AMERIKA, Phil. Bank .	6	pCt.			•		
Dito	5	»			•		
Dito Bank-Actiën . .			$2\frac{7}{8}$		•		

Oostenrijk, Met 5 pc. $70\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$; $2\frac{1}{2}$ pc. 36, $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{8}$; Oblig. bij Goll en C°. 5 pc. 80; Braz. 5 pc. $72\frac{1}{2}$; 1843, 70, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{2}$.

Wisselkoers.

2/m. Parijs $56\frac{1}{8}$; Zigt Parijs $56\frac{5}{8}$; 2/m. Londen 11,90; Zigt Londen 11,97½; 2/m. Hamburg 35; Zigt Hamburg $35\frac{1}{4}$; 3/m. Lissabon 40; 3/m. Porto 40; 2/m. Petersburg 1,78.

BUITENLANDSCHE EFFECTEN.

ANTWERPEN, 23 Aug. Belg. leen. $2\frac{1}{2}$ pc. $38\frac{1}{4}$; 3 pc. —; $4\frac{1}{2}$ pc. $69\frac{3}{4}$; Spanje Ard. 5 pc. $8\frac{3}{8}$.

PARIJS, 22 Aug. Fr. 3 pc. 44,—; 5 pc. 71,50; 4 pc. —; 5 pc. 72,25; Schatkistb. 23,50; Bank-Act. 1625,—; Belg. 1840. 5 pc. $78\frac{1}{2}$; 1842, 5 pc. 79; $4\frac{1}{2}$ pc. $71\frac{1}{2}$; $2\frac{1}{2}$ pc. —; Nap 5 pc. 73,—; Spanje 3 pc. 23; Piem. leen. 825,—; Rom. leen. $63\frac{3}{4}$.

MADRID, 17 Aug. Act. Sch. 3 pc. $19\frac{5}{8}$; id. 4 pc. $10\frac{3}{4}$; Uitgest. Sch. $3\frac{3}{4}$; Coupons 7; Pass. Buit. Sch. —.

LONDEN, 22 Aug. Cons. op tijd 86 a $86\frac{1}{8}$; Bras. 70 … 1829/39 69 a 70; 1843 — a —; Venez. 14 a 16; Uitg. … Gren. $11\frac{1}{2}$ a $12\frac{1}{2}$; Uitg. $2\frac{1}{8}$ a $2\frac{3}{8}$; Denem. 3 pc 67 a 69; … $2\frac{1}{2}$ pc. 44 a $44\frac{1}{2}$; id. 4 pc. $70\frac{1}{2}$ a $71\frac{1}{4}$; Mexico $16\frac{3}{4}$ a 17 … 30 a 32; Portug. 4 pc. 18 a 19; 3 pc. — a —; Rusl. 1822 … 100 a 101; Spanje 5 pc. $11\frac{7}{8}$ a $12\frac{1}{8}$; id. 3 pc. $22\frac{1}{4}$ a … Passive 3 a $3\frac{1}{8}$.

WEENEN, 19 Aug. Met. 5 pc. $80\frac{3}{8}$; id. 3 pc. —; L… fl. 250, —; id.. fl. 500, —.

BERLIJN, 22 Aug. Schuldbr. $3\frac{1}{2}$ pc. 74; Loten … Rusl. bij Stiegl. 4 pc. $81\frac{1}{4}$; Pools. 4 pc. $65\frac{1}{2}$; Loten fl. 300 … id. fl. 300, 90; id. fl. 500, 68.

HAMBURG, 21 Aug. Rusl Engels. leening $95\frac{1}{2}$; … Stiegl. 4 pc. $76\frac{1}{2}$; Spanje, Ard. 5 pc. $7\frac{1}{2}$; id. Binnenl. 3 pc …

FRANCFORT, 22 Aug. Met. 5 pc. $70\frac{1}{4}$; Bank-Actiën … Darmst. Lot. fl. 50, $63\frac{1}{8}$; id. fl. 25, $20\frac{3}{4}$; Badensche … fl. 50, 46; id. fl. 35, $27\frac{1}{8}$, Nassaus. fl. 25, $20\frac{3}{4}$; Holl. … 44; W. S. 4 pc. 69; Sijndic $3\frac{1}{2}$ pc. $69\frac{3}{4}$; Spanje 3 pc. …

ADVERTENTIEN.

Heden nacht overleed alhier in den ouderdom van … 70 jaren, na tijdig voorzien te zijn geweest van de H. Sacramenten der stervenden, Mevrouw PETRONELLA LOUTERMANS, Echtgenoot van den Ed. Achtbaren … JOSEPHUS DE WIJS.

's HERTOGENBOSCH, 21 Augustus 1848.

(991) Heden had alhier op het **OPVOEDINGS-INSTITUUT** van den Heer BORSTEN, de Jaarlijksche Prijsuitdeeling plaats. De van buiten de stad en provincie zamengekomene vreemdelingen, alsmede eene talrijke … van aanzienlijke inwoners, waaronder verscheidene … telijken, konden zich weder ruimschoots overtuigen, dat de bedoelde inrigting geheel aan haar doel beantwoordt. Geene stijve woordenpraal, noch de knellende … van van buiten geleerde stukken verveelde de aanhoorders, maar losheid in declamatie en toon, vlugheid van bevatting, juistheid van uitdrukking, sierlijkheid van pronunciatie, gaf aan de tegenwoordige families het … genaam bewustzijn, dat hunne kinderen in het afgeloopen jaar aan uitmuntende handen waren toevertrouwd. — … parig was dan ook de lof, die door een ieder aan … waardigen Heer BORSTEN werd toegezwaaid.

Munt de man uit door liefstallige behandeling … élèves, waardoor allen hem aanhangen met ongeveinsde toegenegenheid, niet minder doet hij zulks, door … hoogst nuttige rigting aan zijn onderwijs te geven, … door jaarlijks zijn Instituut in roem en uitgebreidheid toeneemt.

Voor Tilburgs inwoners is het een onschatbaar … regt, eene school van die gehalte in hun midden … hebben. Zij blijve lang bestaan, en neme jaarlijks … welverdiende bloei toe.

TILBURG, 23 Augustus 1848.

(895) Bij Gebr. VERHOEVEN, te 's Bosch, en bij … Uitgever dezer Courant, zijn voorhanden:

DE PAROCHORUM STATU Dissertatio Historico Canonica, auctore *Vict. Aug.* HOUWEN SS. can. Doctor, 8°. f …

RECHERCHES HISTORIQUES et Critiques sur le … tal le auteur du livre de *l'imitation de Jésus-Christ*, … suivies de documents inédits, par J. B. MALOU, 8°. f …

BIOGRAPHIE de feu Mgr. AFFRE, Archevêque de P… par l'Abbé de Saint-Alban, avec un très beau … trait, 8°. . . . . 45 C…

PROFEZY of negen merkwaardige voorzeggingen (… en oordeelt.) . . . . 10 C…

PROFÉTIES

LA FIN DES TEMPS.

avec une notice par EUG. BARESTE . . . . 40 …

TROIS DIALOGUES POLITIQUES,

par TIMON,

La Souveraineté du Peuple. — l'Assemblée Nationale … La République . . . . 10 …

PREMIER ET DEUXIÈME PAMPHLETS, sur l'indépendance de l'Italie, par TIMON, 2 vol. in 32°. 35 …

SUR LA POLITIQUE RATIONELLE, par de Lamartine . . . . 20 …

SUR LE COMMUNISME, par Mgr. PARISIS . 15 …

Ook ligt bij dezelfde Boekhandelaren ter perse:

TROOST DER H. GODSDIENST

OF

BESCHOUWINGEN

over het geluk, hetwelk de Godsdienst den mensch … alle omstandigheden des levens aanbiedt; door een R. … Priester, naar het Fransch, *met kerkelijke goedkeuring*.

Amsterdam, bij C. L. VAN LANGENHUYSEN, Drukker en Uitg…